

5. Про вдосконалення державного регулювання у сфері зайнятості населення та ринку праці в Україні (Указ президента України № 1073/2005 від 11.07.2005 р.). [Електронний ресурс]. - Режим доступу до матеріалу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1073/2005>.

Рецензент докт.економ.наук, доцент Рекова Н.Ю.

303.42

*Саричев В.І., к.і.н., доцент,
Дніпропетровський національний університет імені О.Гончара*

РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

На сьогодні становлення нового етапу еволюції суспільства, передбачає не тільки зміни його якісної структури, але і трансформацію соціально-економічної системи в постіндустріальний тип, зростання гуманізації всіх сфер суспільного життя, пріоритет людських цінностей, взаємозалежність і взаємозумовленість людського фактора, тобто соціально активного елемента відтворювальних процесів і тенденцій економічного зростання. Загально визнаним стає розуміння того, що основним багатством будь-якої країни є люди.

В останні десятиліття все більше уваги приділяється людському розвитку як детермінанти економічного добробуту країн світової економіки. Цей факт відображено у всіх програмних і аналітичних документах міжнародних організацій сімейства ООН і Світового Банку, а Програма розвитку ООН (ПРООН), починаючи з 1990р., видає спеціальні всесвітні доповіді про людський розвиток. Дослідженню проблем людського розвитку присвячено значну кількість наукових публікацій. Формування методологічних підходів до людського розвитку стало предметом дослідження в працях науковців різних галузей знань. У той же час у вітчизняній та зарубіжній науці далеко не всі сторони розвитку людського потенціалу мають достатнє обґрунтування. Існує нагальна потреба осмислення соціально-економічного змісту цього процесу, обґрунтування механізмів взаємозв'язку соціальних факторів та доповнення методичних підходів до розрахунку людського розвитку.

Тому метою роботи є розробка методичних підходів до розрахунку людського розвитку на основі систематизації та доповнення факторів, що впливають на накопичення людського потенціалу в умовах системних економічних перетворень.

Традиційні макроекономічні показники, в тому числі обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП) і середньодушовий дохід, не є адекватними характеристиками розвитку в усьому його різноманітті. Тільки економічні показники не можуть служити універсальним критерієм при розподілі суспільних ресурсів або при ранжируванні країн за рівнем розвитку. Уявлення про те, що виробництво все більшої кількості товарів і послуг є найкращим шляхом підвищення життєвого рівня та вирішення інших загальнонаціональних завдань, є певною мірою одностороннім. Такий підхід призводить до недооцінки багатьох неекономічних параметрів розвитку. Рівень життя людей може бути відносно низьким при формально високих показниках економічного зростання. Можлива і протилежна ситуація – відносно високий рівень життя при помірних показниках економічного зростання.

Людський розвиток – поняття абстрактне. Для того, щоб його виміряти (наприклад, визначити рівень, динаміку, спрямованість змін) необхідні показники, що кількісно характеризують ті чи інші аспекти людського розвитку.

Наприклад, у багатьох країнах світу участь жінок у процесі прийняття економічних і політичних рішень збільшилася за останнє десятиліття, проте розширення доступу жінок до влади в цілому відбувалося повільно і нерівномірно. Жінки як і раніше представлені в меншості в усіх сферах прийняття рішень у багатьох країнах. Навіть тоді, коли жінкам і ввіряються політичні повноваження, це обмежується діяльністю у соціально-культурній сфері. Хоча немає правових бар'єрів для голосування та участі жінок в якості кандидатів на виборах в органи влади країн ООН, їх нечисленне представництво у владних структурах та процесі прийняття рішень свідчить про те, що все ще існують серйозні проблеми, пов'язані з розширенням можливостей жінок. На рис. 1 показано, що в більшості країн ООН, жінки становлять 10-25% від загальної кількості членів національного парламенту [1].

Тільки в трьох країнах (Чехії, Швейцарії і Швеції), згідно з даними, їх частка вище 15%. Представництво жінок у національних парламентах значно збільшилася за останнє десятиліття, хоча рівне статеве представництво ще однозначно не було досягнуто. Цікаво, що в багатьох країнах ООН жінки, як правило, залучені в процес прийняття рішень більше на місцевому, ніж на національному рівні. З іншого боку в країнах азійського регіону та в країнах Близького Сходу гендерна ситуація набагато гірша [3].

Пов'язано це як з недостатнім рівнем розвитку людського потенціалу, так і з відсутністю у людей необхідних апаратних і програмних засобів, а також доступу до комунікацій.

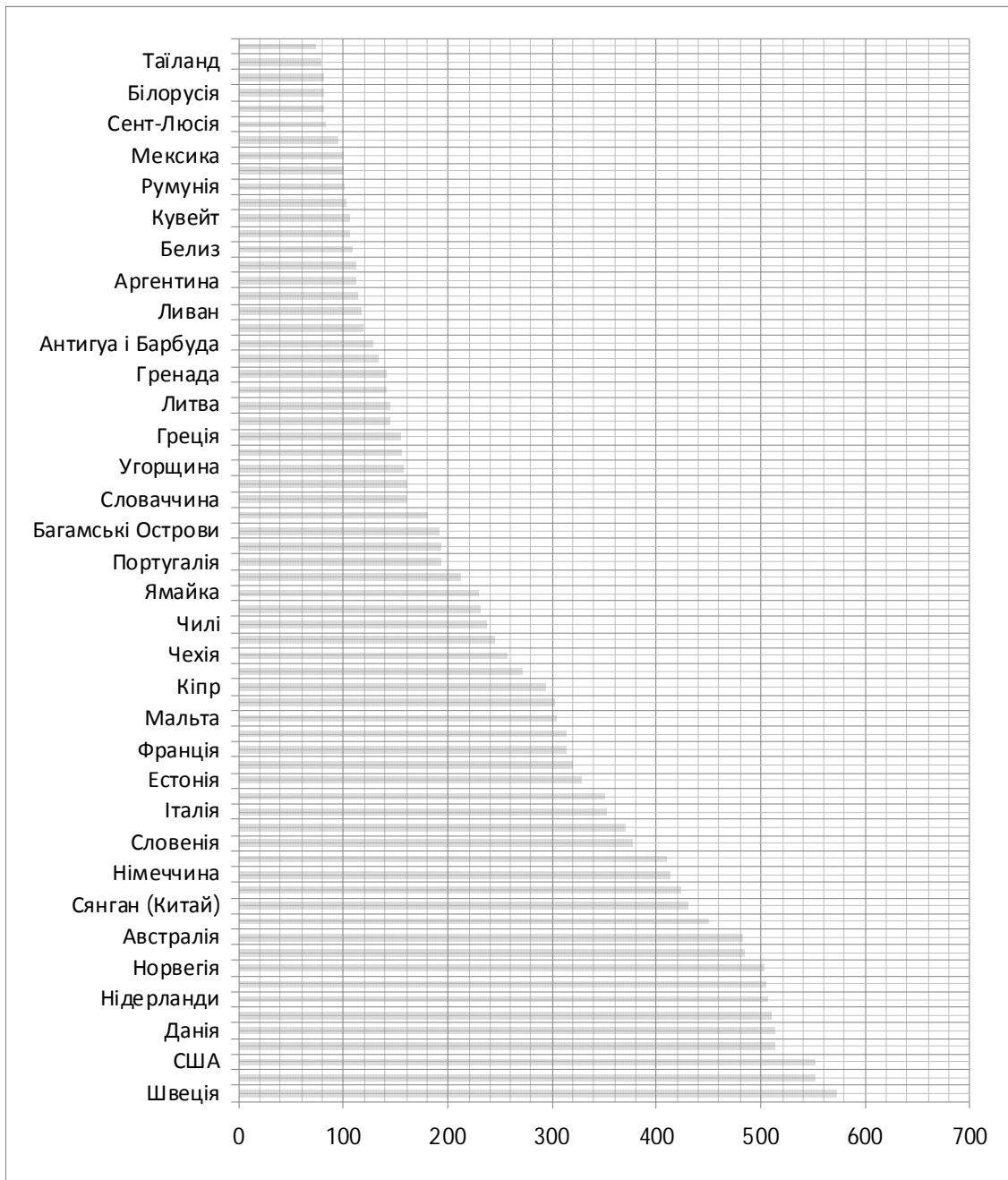

Рис. 2. Частка користувачі мережі Інтернет на 1 тис. мешканців [за даними Програми розвитку ООН (UNDP)]

Далеко не всі жителі планети володіють хоча б мінімальною комп'ютерною грамотністю. Купити комп'ютер, модем і оплатити послуги провайдера зв'язку поки що під силу лише невеликій частині населення земної кулі. Для широкого використання комп'ютерів необхідно і прийняття законів, що регулюють відносини у цій сфері життя, а вони поки знаходяться на стадії розробки.

«Цифрова нерівність» – проблема не тільки і не стільки окремих людей, але й цілих країн та регіонів. Уже в найближчому майбутньому замість того, щоб говорити про "бідні країни", політики стануть міркувати про "країни з дефіцитом знань". Держави будуть змушені в числі першочергових завдань на перше місце ставити підвищення рівня освіти та професійної кваліфікації своїх громадян, бо вже сьогодні конкурентоспроможність визначається у вирішальній мірі наявністю висококваліфікованих людських ресурсів. Ті країни, які не зможуть підвищити рівень розвитку науки і сповна використовувати скарбницю знань, будуть неминуче відставати від своїх сусідів. Внаслідок цього в світі ще більше зросте економічна і соціальна нерівність націй (рис. 3) [4].

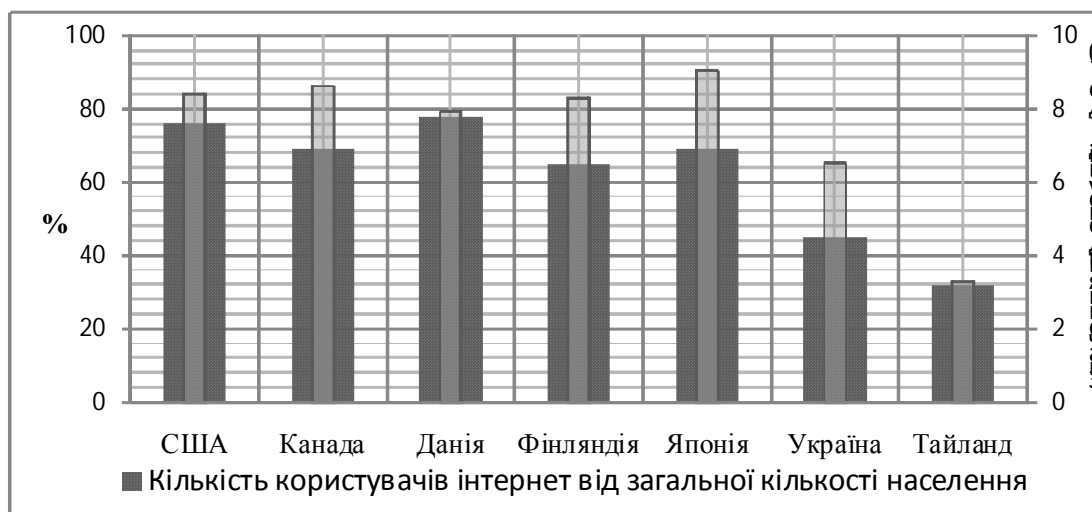

Рис. 3. Вплив «Цифрової нерівності» на інтегральний показник людського розвитку за 2012 р.

До теперішнього часу вироблено велику кількість різноманітних індикаторів оцінки різних сторін життя населення майже всіх територіальних громад та навіть домогосподарств. Серед них є як оцінки якості власне населення (наприклад, здоров'я, грамотності, кваліфікації, багатьох інших якостей), так і умов існування (різних підсистем охорони здоров'я, особистої безпеки, стану навколишнього середовища, економічного середовища тощо). Численні індикатори, звичайно є інтегральними індексами (індикаторами) якості життя, які можна звести до основних двох груп [5].

По-перше, це оцінки якості життя населення в цілому як функцій (згорток) великої кількості змінних (так званих приватних індексів, статистичних показників та ін.). Кількість змінних може досягати декількох десятків. Змінні звичайно групуються в деякі смислові блоки. Інтегральні індикатори використовуються або безпосередньо в порівняльному аналізі так, ніби вони виміряні, як мінімум, інтервальною шкалою, або для впорядкування об'єктів аналізу з метою визначити їх рейтинги (місця в списку).

По-друге, порівняно прості індикатори, які є лінійними функціями від невеликої кількості часткових індексів, достатньо простих і ясних для безпосередньої інтерпретації, дають можливість хоча б якісно оцінити вплив тієї чи іншої характеристики на загальну якість. Їх відмінність від індикаторів першої групи полягає в тому, що їх якість не оцінюється формально по можливості відновлення значень часткових індексів, що служили аргументами при розрахунку індикаторів. Формально такі індикатори є новими оцінками якості, а не формалізовані згортки безлічі інших статистичних або інших показників, як у випадку індикаторів першої групи. Тому в даній групі індикаторів постає проблема ваг, з якими повинні входити в лінійну функцію часткові індекси (змінні, статистичні чи інші показники). Оцінка якості індикаторів другої групи ґрунтується на евристичних міркуваннях – здоровий глузд, стійка поведінка оцінок для різного часу, можливості виявити нові тенденції, сформулювати нові інтерпретації. Ці індикатори також іноді сприймаються як результати вимірювання в інтервальних шкалах і для визначення рейтингів об'єктів аналізу. Проте, на нашу думку, в різних країнах існують свої специфічні проблеми в сфері людського розвитку, що потребують висвітлення поряд з трьома стандартизованими показниками методики ПРООН. Тому нами було розроблено спеціальний інструментарій – анкету стандартизованого інтерв'ю. Зміст анкети (специфіка питань, структура розділів тощо) формувався на основі проведеного теоретичного аналізу досліджень, що проводилися в даній сфері та з урахуванням власного бачення цієї проблематики.

Також враховувались загальні рекомендації щодо розробки дослідницьких інструментів цього типу – коректне формулювання питань, використання відкритих та закритих питань, пропорційність градацій у відповідях та ін. Таким чином модифікація індексу людського розвитку повинна базуватись на наступному алгоритмі розрахунку, що дозволяє більш точно відтворити ситуацію в сфері людського розвитку як в регіоні, та і в країні за допомогою поповнення додатковими елементами, що не входять в стандартний індекс людського розвитку.

Модифікація загального індексу досягається через доповнення існуючого інтегральним показником, складеним на основі анкети стандартизованого інтерв'ю. Загалом запропонований алгоритм модифікованого індексу людського розвитку зображено на рис. 4.

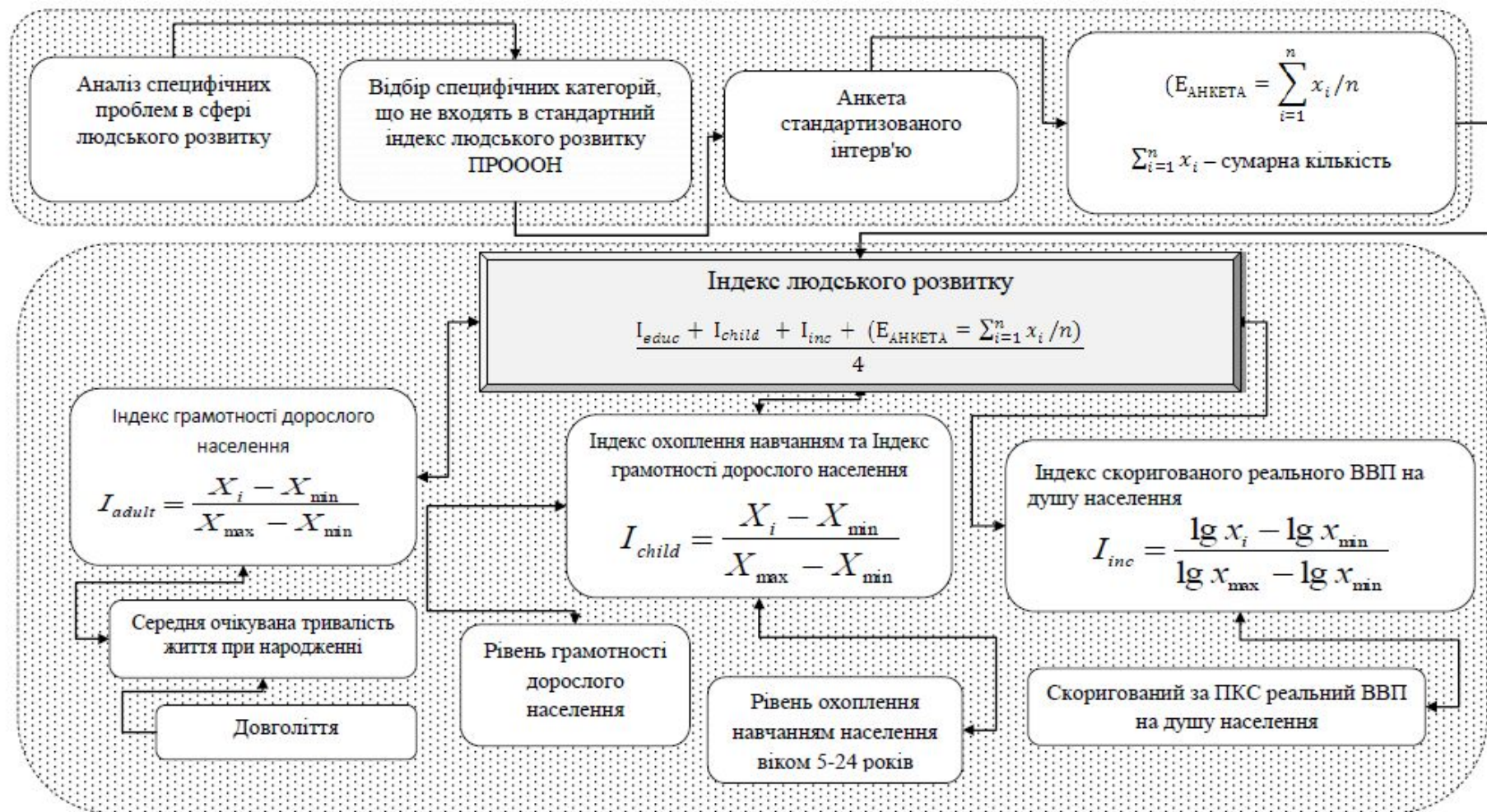

Рис. 4. Структурно-логічна схема розрахунку модифікованого індексу людського розвитку

Респондентам пропонувалося дати експертну оцінку стосовно тієї чи іншої проблеми, пов'язаної з перспективами та стратегічними пріоритетами в управлінні людським розвитком. Більшість питань розроблені так, щоб респондент міг максимально диференційовано висловити свою думку щодо означеної проблеми – запропоновані варіанти відповідей мають 4 та більше градацій. Крім зручності для респондента, така форма питань дозволяє використовувати більшість методів статистичного аналізу при обробці результатів анкетування. Дослідницьку вибірку склали співробітники, викладачі та магістри факультету міжнародної економіки ДНУ ім. О. Гончара, менеджери-економісти, що професійно орієнтовані на аналітичну діяльність в саме цій сфері проблем. Вік досліджуваних – від 21 до 65 років. Всього у дослідженні прийняло участь 110 осіб.

Крім ранжирування і поділу регіонів на групи, обчислення модифікованого ІЛР дозволяє оцінити відповідність сформованої ситуації орієнтирам, визначеними оптимальними значеннями показників людського розвитку, та її зміна з плином часу. Порівняння індексів довголіття, освіченості та рівня життя з анкетними даними дає можливість, при інших рівних умовах, уточнити пріоритетність відповідних програм людського розвитку. Анкетні елементи вимірів людського розвитку можуть бути використані для визначення бажаних масштабів фінансування програм людського розвитку на регіональному рівні. У зв'язку з цим використання запропонованого ІЛР, засноване на моделі ПРООН можна розглядати як якісно новий спосіб визначення розвитку людських ресурсів та потенціалу.

Література

1. Баронін А.С. Аналіз і прогноз у політиці та бізнесі: курс лекцій / А.С. Баронін. – К.: Вид. Паливода А.В., 2005. – 128 с.
2. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз: монографія / Л.С. Шевченко [та ін.]; за ред. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2010. – 448 с.
3. Бредихін А. В. Неоперонізм та політичні і соціально-економічні процеси в Аргентині на початку XXI століття / А.В. Бредихін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iai.donetsk.ua.
4. Голишев В. Середній клас в Україні: проблеми утворення та перспективи становлення / В. Голишев // Соціальна безпека: пошук нової парадигми : зб. наук. ст. – К. : Центр перспектив. соц. дослідж. Нац. акад. упр., 2003. – С. 126-129.
5. Губин К.Г. Случайная и систематическая эксплуатация в Украине / К.Г. Губин // Бизнес Информ. – 2009. – № 9 (371). – С. 56- 62.
6. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех / Доклад о человеческом развитии ПРООН 2011г [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.gtmarket.ru/news/state/2011/11/03/3705

339.923:531.62

Ханін І.Г., к.т.н.,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ГЕНЕЗА ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТЕОРІЇ В СУЧАСНИХ КОНЦЕПЦІЯХ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Новітні трансформації, що відбуваються на всіх рівнях економічних відносин в умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів, являють собою складну еволюцію економічних систем. Комплексність та масштабність змін, що відбуваються, дозволяють говорити про їх системний характер. Осмислення проблем трансформації розвитку світової економіки вимагає глибокої теоретичної бази. На сьогодні методологічний апарат економічної теорії, що вивчає закономірності світогосподарського розвитку представлений класичними та альтернативними поглядами на дану проблематику. Проте поява таких нових економічних явищ як: ріст соціальної диференціації; превалювання знань над капіталом; транснаціоналізація; інформатизація; превалювання послуг як основного типу виробництва в сучасних розвинутих суспільно-економічних формаціях вимагає переосмислення та синтезу таких методологічних інструментів, що забезпечать розуміння природи взаємодії зазначених явищ. Тому значний інтерес і практичну цінність становить систематизація поглядів класичної та інституційної шкіл в сучасних концепціях розвитку світової економіки.

Дослідженню проблем і напрямів розвитку інституціоналізму як напрямку економічної науки присвячено значну кількість наукових публікацій таких зарубіжних і вітчизняних вчених як: Т. Веблена [1], О. Вільямсона [2], Дж. Кларка, Р. Коуза [12], М. Олсона, [13], Д. Норта [14, 15]. Вітчизняна інституціональна парадигма формується під впливом фундаментальних і прикладних досліджень таких провідних вчених, як Гриценко В.В. [3], Колісник Б.І. [4], Лелюк Ю.М. [5],